

О.О. ЧЕБАНОВ, к.е.н.,

Л.О. ЗБАРАЗСЬКА, к.е.н., с.н.с.

Інститут економіки промисловості НАН України

ОЦІНКА ЧИННИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ ЯК АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ОБГРУНТУВАННЯ ПРІОРИТЕТІВ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ

В роботі наведено та проаналізовано результати оцінки чинників ефективності структурних зрушень у промисловості України на основі порівняльної ресурсовіддачі протягом 2000-2010 рр. Визначено основні напрямки підвищення ефективності структурних зрушень за видами промислової діяльності.

Ключові слова: промисловість, розподіл економічного ефекту, структура, структурні зрушення, чинники ефективності.

Ефективна державна промислова політика передбачає оцінку оптимальних структурних пропорцій промислового виробництва як цільових орієнтирів системного реформування реального сектору економіки. Порівняння науково обгрунтованої оптимальної структури вітчизняної промисловості з прогнозними значеннями основних структурних пропорцій у майбутньому та структурою, що фактично склалася на сьогодні, дозволяє кількісно визначити ефективні структурні зрушення, які необхідні для поліпшення останньої. Визначення кількісних параметрів необхідних структурних зрушень, у свою чергу, дозволяє здійснювати органам державної влади більш системну та практично спрямовану (тобто таку, що носить не тільки декларативний характер) промислову політику.

Ретроспективний аналіз ефективності галузевої структури промисловості, який ґрунтується на порівнянні відповідних фактичних та оптимальних її параметрів, сприяє також розв'язанню одного з найважливіших завдань сучасного етапу модернізації державної промислової політики в Україні – науково обгрунтованому вибору галузевих пріоритетів. На наш по-

гляд, саме галузі (види діяльності), для яких спостерігаються найбільші відхилення фактичних пропорцій від оптимальних, повинні стати такими пріоритетами.

Факторний ретроспективний аналіз структурних зрушень у промисловості надає можливість також оцінити ефективність державної промислової політики за аналітичний період та визначити основні напрямки її реалізації з метою підвищення ефективності структурних зрушень та забезпечення сталого економічного зростання. Тому оцінка та факторний аналіз ефективності структурних зрушень у промисловості є актуальними та доцільними для поліпшення якості та підвищення ефективності державної промислової політики на сучасному етапі економічного розвитку в Україні.

В економічній науці вивченню структури та структурних зрушень традиційно приділяється велика увага. Загально-визнаними серед фахівців та класичними за своїм змістом стали результати досліджень структурних пропорцій, наведені в роботах [1-4]. У сучасній західній економічній літературі продовжуються дослідження структурних змін, моделювання та прогнозування динаміки структурних пропорцій (див., наприклад, роботи [5-8]).

Результати ретроспективного аналізу стану та динаміки структури української економіки та її реального сектору, короткострокового, середньострокового та довгострокового прогнозування структурних зрушень відображені в працях В.М. Гейця, Б.Є. Кваснюка, І.В. Крючкової, О.Г. Осауленка та інших вітчизняних науковців. Актуальність поліпшення структурних про-

© О.О. Чебанов, Л.О. Збаразська, 2013

порцій в економічній системі України на сучасному етапі її розвитку спричинила активізацію досліджень у цьому напрямку в останні роки (див., наприклад, роботи [9-11]). Водночас у роботах українських науковців недостатньо уваги приділяється кількісним оцінкам ефективності структурних зрушень, що відбуваються у всій національній економіці та вітчизняній промисловості зокрема.

В роботі [12] російськими авторами запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності структурних зрушень, що спирається на поняття справедливого розподілу створеного економічного ефекту (нової вартості) як основи процесів сталого економічного зростання та збалансованого структурного розвитку. Справедливим визнається розподіл економічного ефекту відповідно до міжгалузевих пропорцій агрегованого ресурсу, які розраховуються за допомогою модернізованої детерміністської моделі виробничої функції Кобба-Дугласа на підставі статистичних даних про чисельність зайнятих та основні виробничі фонди. Показником ефективності структурних пропорцій обирається порівняльна ресурсовіддача. За таким критерієм ефективна структура передбачає приблизно однаковий рівень порівняльної ресурсовіддачі галузей економіки, а ефективність структурних зрушень – зміну значень структурних параметрів в напрямку до такої (ефективної) структури.

У роботах [13-14] адаптовано та апробовано зазначений підхід відповідно до методології СНР. Зокрема, обґрунтовано доцільність застосування сумарної ВДВ галузей економіки у факторних цінах як показника економічного ефекту. Проаналізовано результати оцінки розрахованих у такий спосіб галузевих показників порівняльної ресурсовіддачі в українській економіці (2000-2003 рр.) та промисловості (2000-2006 рр.).

Метою цієї статті є оцінка та аналіз чинників ефективності структурних зрушень у промисловості України на основі порівняльної ресурсовіддачі протягом 2000-2010 рр. для уточнення пріоритетних

напрямків реалізації структурних завдань промислової політики у найближчій перспективі.

Відповідно до класичного та неокласичного напрямків економічної теорії структурні зрушення в умовах досконалої конкуренції відбуваються під впливом змін певних чинників як з боку сукупної пропозиції, так і з боку сукупного попиту. Пропонується узагальнити їх у три основні групи – виробничо-технологічних чинників, організаційно-економічних чинників та структурно-розподільчих чинників. Крім того, в сучасних економічних системах конкурентні умови відчутно коригуються інституційним середовищем, що вимагає виокремлення відповідної групи чинників (рис. 1).

Серед чинників, які впливають на структурні зрушення з боку сукупної пропозиції, виділено групу виробничо-технологічних чинників (непропорційні зміни в обсягах виробничих ресурсів, що використовуються окремими галузями, та зміни середньоекономічного рівня розвитку технології) та групу організаційно-економічних чинників (технологічні зміни, що призводять до змін відносного галузевого рівня продуктивності факторів виробництва, та зміни у завантаженні виробничих потужностей). З боку сукупного попиту на структурні зрушення впливає група структурно-розподільчих чинників (зміни пропорцій розподілу та споживання галузевої продукції).

Всі інші чинники структурних зрушень мають переважно інституційний характер. Тому до групи інституційних чинників розподілу економічного ефекту слід віднести зміни основних регуляторів (зокрема, рівень відсоткової ставки на ринку капіталу, обмінний курс української національної грошової одиниці до іноземних валют, мінімальна заробітна плата, рівень та структура податків та ін.), а також чинники, що враховують якість інституційного середовища, - рівень корумпованості та тінізації окремих видів діяльності, соціально-економічні стандарти та ін.

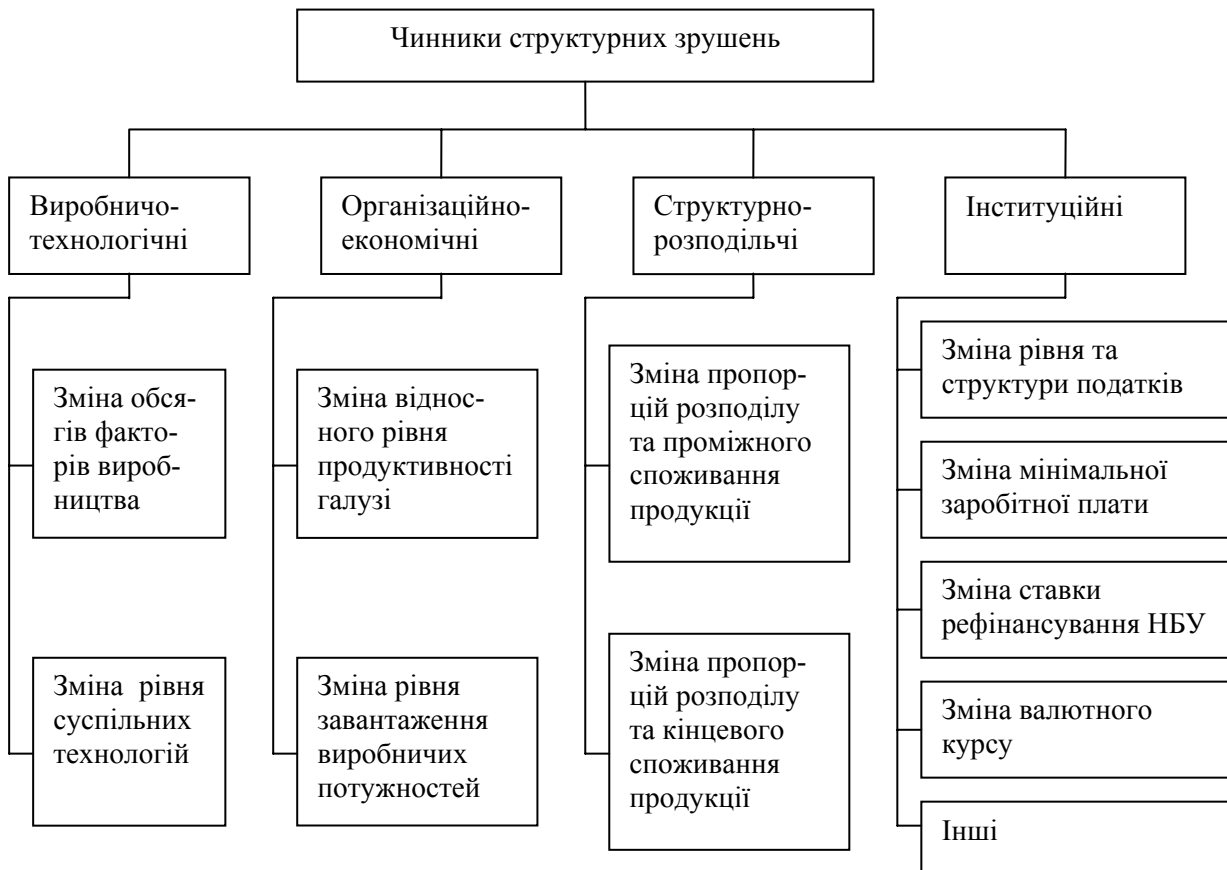

Рис. 1. Чинники зрушень в структурі розподілу економічного ефекту

Оскільки базовою моделлю для визначення ефективних параметрів структурно-розподільчих пропорцій обрано детерміністську модифікацію моделі виробничої функції Коба-Дугласа, то динаміка ефективних структурних пропорцій визначається лише групою виробничо-технологічних чинників. Проте, зміни фактичних параметрів структурних пропорцій спричинені дією всіх чотирьох груп чинників (тобто виробничо-технологічних, організаційно-економічних, структурно-розподільчих та інституційних чинників). Тому вплив виробничо-технологічних чинників на динаміку відхилень фактичних пропорцій розподілу ефекту від відповідних ефективних значень нівелюється. Отже, вплив комплексних чинників на ефективність зрушень у структурі ВДВ оцінюється на основі адитивної трифакторної моделі методом ланцюгових підстановок (див. більш детально в [15]).

Інформаційно-статистичною базою проведеної оцінки стали статистичні таб-

лиці «Витрати - Випуск» (по роках аналітичного періоду 2000-2010 рр.), офіційні дані Держкомстату України про чисельність зайнятих та вартість основних засобів, а також базисні індекси обсягів продукції та послуг по видах діяльності.

Проведені оцінки порівняльної ресурсовіддачі дозволили виявити такі тенденції галузевих показників (рис. 2). Для оброблення деревини та виробництва виробів з деревини, крім меблів, целюлозно-паперового виробництва, видавничої діяльності, хімічної та нафтохімічної промисловості, металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів, інших галузі промисловості, виробництва та розподілення електроенергії, газу та води зафіксовано зниження галузевих показників. В інших галузях відбулося зростання порівняльної ресурсовіддачі протягом аналітичного періоду.

Результати оцінки узагальнюючих показників впливу окремих груп чинників на ефективність зрушень у структурі між-

галузевого розподілу економічного ефекту наведено у табл. 1-2.

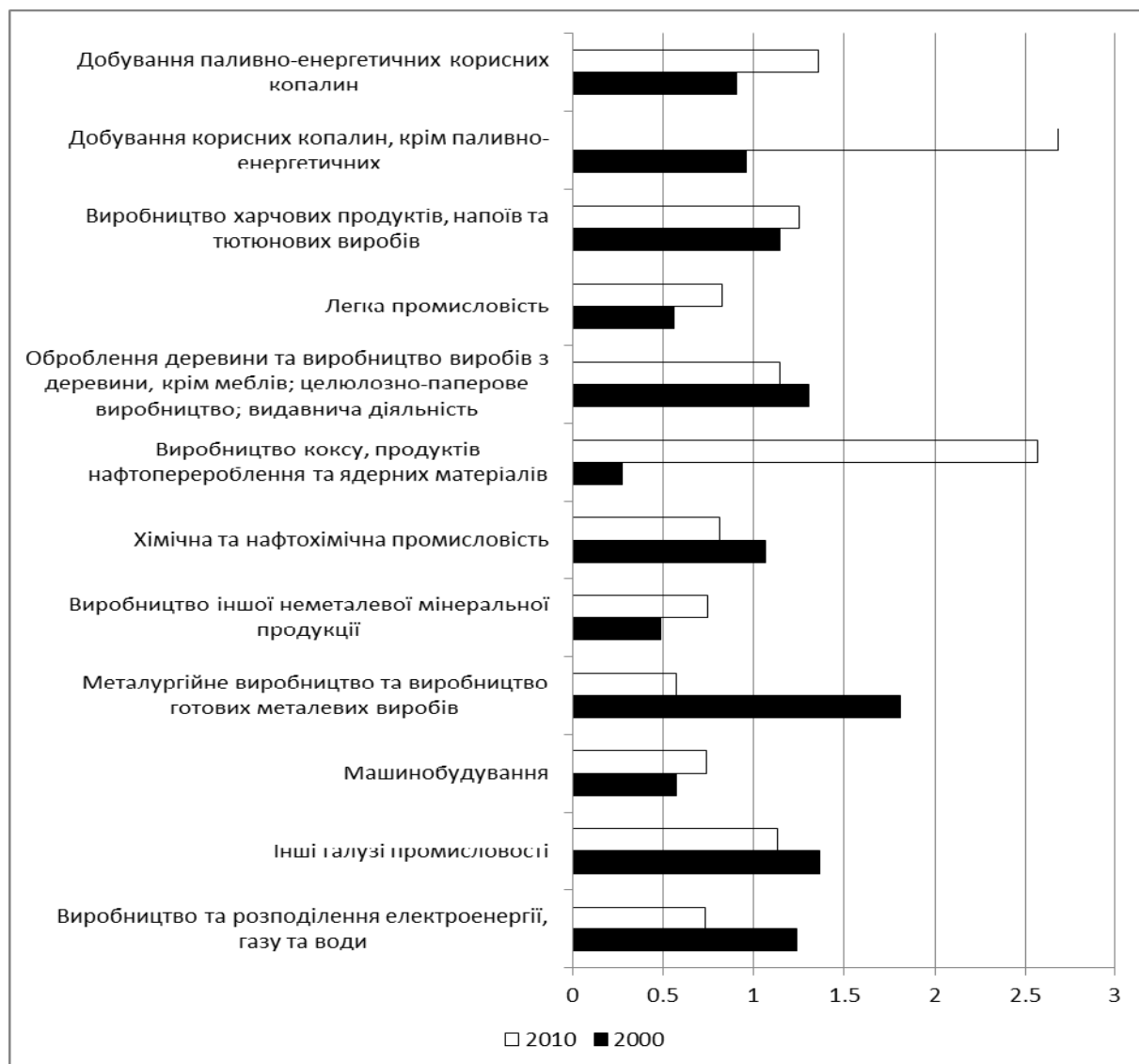

Рис. 2. Порівняльна ресурсовіддача видів промислової діяльності України

Проведений аналіз ефективності зрушень у структурі розподілу економічного ефекту у промисловості свідчить про те, що вплив комплексних чинників на динаміку структурних пропорцій суттєво змінювався з року в рік за напрямком та масштабом. Водночас, можна простежити такі основні закономірності щодо впливу окремих груп чинників на ефективність змін структурно-розподільчих пропорцій в цілому за аналітичний період.

Група організаційно-економічних чинників мала вирішальний вплив за на-

прямком та масштабом на ефективність змін структурно-розподільчих пропорцій у більшості видів промислової діяльності (зокрема, у добуванні паливно-енергетичних корисних копалин, добуванні корисних копалин, крім паливно-енергетичних, легкій промисловості, хімічній та нафтохімічній промисловості, виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції, металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів, інших галузях промисловості, виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води). При

цьому суттєвий вплив (більше, ніж 33 відс. за масштабом) на динаміку пропорцій у

всіх цих видах діяльності здійснювала група структурно-розподільчих чинників.

Таблиця 1

Оцінка впливу комплексних груп чинників на динаміку галузевої частки у ВДВ за видами промислової діяльності України у 2000-2010 рр., %

Види промислової діяльності	Організаційно-економічні чинники	Структурно-розподільчі чинники	Інституційні чинники
Добування паливно-енергетичних корисних копалин	45,2	44,4	10,4
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	42,2	40,4	17,4
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	35,1	38,1	26,8
Легка промисловість	40,3	33,3	26,4
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів; целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	42,5	48,1	9,4
Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення та ядерних матеріалів	29,2	26,1	44,7
Хімічна та нафтохімічна промисловість	44,3	43,7	12,0
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	46,0	45,0	9,0
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	48,8	43,2	8,0
Машинобудування	39,2	43,5	17,3
Інші галузі промисловості	48,7	48,2	3,1
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	49,1	47,4	3,5

Отже, збільшення відхилення фактичної частки у ВДВ від економічно обґрунтованого рівня в цих видах промислової діяльності у 2010 р. порівняно з 2000 р. зумовлено переважно зміною продуктивності факторів виробництва та рівня завантаження виробничих потужностей. Водночас, з метою підвищення ефективності структурних зрушень у майбутньому, основними напрямками державної промислової політики у зазначених галузях повинні стати удосконалення структури сукупного попиту та стимулювання зростання продуктивності факторів виробництва.

У всіх інших видах промислової діяльності вирішальний вплив на ефективність динаміки структурно-розподільчих пропорцій здійснювали структурно-розпо-

дільчі та інституційні чинники, тобто чинники, що по своїй суті більшою мірою пов'язані зі змінами вартісних пропорцій, ніж зі змінами фізичних обсягів валового випуску.

Відхилення фактичної частки у ВДВ від економічно обґрунтованого рівня таких видів діяльності, як виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів, целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність, машинобудування зумовлені, перш за все, змінами у сукупному попиті на їх продукцію. Про це свідчить порівняно вищий узагальнюючий показник впливу групи структурно-розподільчих чинників. Однак, у всіх цих видах діяльності суттєвим

був також вплив організаційно-економічних чинників.

Таблиця 2

Оцінка впливу окремих інституційних чинників на динаміку галузевої частки у ВДВ за видами промислової діяльності України у 2001-2010 рр., %

Види промислової діяльності	Зміни у структурі чистих податків на виробництво та імпорт	Зміни мінімальної заробітної плати	Інші
Добування паливно-енергетичних корисних копалин	5,1	19,6	75,3
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	3,1	14,8	82,1
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	76,8	6,5	16,7
Легка промисловість	56,3	6,6	37,1
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів; целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	37,3	13,3	49,4
Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення та ядерних матеріалів	63,4	4,1	32,5
Хімічна та нафтохімічна промисловість	52,2	10,2	37,6
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	37,6	17,6	44,8
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	6,2	14,4	79,4
Машинобудування	57,6	8,5	33,8
Інші галузі промисловості	5,4	1,2	93,5
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	33,3	38,1	28,6

Тому одним з основних напрямів державної промислової політики повинно стати удосконалення структури сукупного попиту на продукцію цих видів діяльності. Крім цього корисним для підвищення ефективності структурних пропорцій є також стимулювання зростання продуктивності факторів виробництва вказаних видів діяльності.

Лише для виробництва коксу, продуктів нафтоперероблення та ядерних матеріалів вирішальним був вплив групи інституційних чинників. Отже, для підвищення ефективності структурних зрушень у промисловості необхідно проведення державної промислової політики стосовно цього виду діяльності у напрямку поліпшення інституційного та конкурентного середовища, зокрема, усунення корупції,

детінізації й інших ознак їх недосконалості.

Водночас, проведені розрахунки свідчать, що у докризовий період (2000-2006 рр.) саме група інституційних чинників мала вирішальний вплив на ефективність динаміки структурних пропорцій для переважної більшості видів промислової діяльності. Отже, можна зробити висновок про те, що у кризовий період відносний вплив цієї групи чинників на ефективність структурних зрушень у вітчизняній промисловості значно скоротився. Встановлення причинно-наслідкових зв'язків, що обумовили динаміку показників ефективності структурних зрушень у промисловості України саме у кризовий період, потребує проведення подальших наукових досліджень.

За результатами проведеної оцінки та факторного аналізу можна зробити висновки, що на ефективності зрушень у структурі міжгалузевого розподілу промислової ВДВ позначився вплив різних груп чинників. Роль їх для кожного виду промислової діяльності (галузі) була досить специфічною. Саме ці відмінності галузевих оцінок факторного впливу можуть слугувати орієнтирами для конкретизації пріоритетних напрямків і заходів державної промислової політики щодо розвитку галузей та підвищення їх конкурентоспроможності.

З метою забезпечення збалансованого і стійкого економічного зростання на основі формування ефективних структурних пропорцій доцільно обрати пріоритетними об'єктами державної промислової політики ті галузі, в яких упродовж декількох років спостерігаються найбільші відхилення фактичних показників ВДВ від оптимальних (за критерієм справедливого розподілу). Державної промислової політики має бути спрямована на стимулювання усіма можливими в ринкових умовах засобами змін у структурі ВДВ промисловості, що наблизять фактичні структурні пропорції до оптимальних.

Для підвищення ефективності зрушень у структурі ВДВ промисловості пріоритетні напрямки державного регулювання мають реалізовуватися диференційовано по видах промислової діяльності:

- стимулювання технологічних інновацій – добування паливно-енергетичних корисних копалин, добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних, легка промисловість, хімічна та нафтохімічна промисловість, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції, металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів, інші галузі промисловості, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води;

- удосконалення структури сукупного попиту – виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів, целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність, машинобудування;

- поліпшення інституційного та конкурентного середовища, зміни у структурі чистих податків на виробництво та імпорт – виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення та ядерних матеріалів.

Література

1. Сраффа П. Производство товаров посредством товаров: прелюдия к критике экономической теории / П. Сраффа: пер. с англ. / под ред. И.И. Елисеевой. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 159с.
2. Леонтьев В. Экономическое эссе. Теории, исследования, факты и политика / В. Леонтьев: пер. с англ. – М.: Политиздат, 1990. – 415с.
3. Pasinetti L.L. Structural Change and Economic Growth – A Theoretical Essay on the Dynamics of the Wealth of Nation / L.L. Pasinetti. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981. – 300 p.
4. Яременко Ю.В. Теория и методология исследования многоуровневой экономики / Ю.В. Яременко. – М.: Наука, 2000. – 400с.
5. Jin K. Industrial Structure and Capital Flows / K. Jin // American Economic Review. – 2012. – №102(5). – P. 2111-2146.
6. Chen B. Testing for Smooth Structural Changes in Time Series Models via Nonparametric Regression / B. Chen, Y. Hong // Econometrica. – 2012. – №80. – P. 1157-1183.
7. Ogawa K. Financial Distress and Industry Structure: an Inter-Industry Approach to the Lost Decade in Japan / K. Ogawa, E. Sterken, I. Tokutsu // Economic Systems Research. – 2012. – №24 (3). – P. 229-249.
8. Rada C. Structural transformation in China and India: A note on macroeconomic policies / C. Rada, R. von Arnim // Structural Change and Economic Dynamics. – 2012. – №23 (3). – P. 264-275.
9. Прилипко Ю.І. Оцінка факторної продуктивності у галузях економіки України / Ю.І. Прилипко // Статистика України. – 2012. – №3. – С.30-34.
10. Попова В.В. Методика оцінювання структурних зрушень факторних комбінацій української економіки / В.В. Попова // Статистика України. – 2009. – №1. – С.30-36.
11. Структурні зміни та економічний

розвиток України: монографія / [Гець В.М., Шинкарук Л.В., Артьонова Т.І. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2011. – 696с.

12. Гребенников В.Г. Измерения сдвигов в структуре российской экономики (технологический, отраслевой и институциональный аспекты и их взаимосвязь) / В.Г. Гребенников, А.В. Суворов // Экономика и математические методы. – 1998. – Т.34. – №2. – С.17-29.

13. Збаразська Л.О. Оцінка структурних зрушень в економіці України в 2000-2003 рр. на основі порівняльної ресурсо-віддачі / Л.О. Збаразська, О.О. Чебанов //

Статистика України. – 2005. – №3. – С.26-31.

14. Збаразська Л.О. Тенденції ефективності міжгалузевого розподілу ефекту в українській промисловості / Л.О. Збаразська, О.О. Чебанов // Економіка промисловості. – 2008. – №3. – С.55-64.

15. Chebanov O. Estimating Structural Change Factors in the Ukrainian Economy / O. Chebanov // Full Papers of the 19th International Input-Output Conference. – 2011. – Режим доступу: http://www.iioa.org/files/conference-2/561_20110509091_v3.pdf.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2013